

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER
UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

29E JAARGANG

WOENSDAG 30 AUGUSTUS 1944

No. 1471

COMMISSIE VAN REDACTIE:

J. F. ten Doesschate; P. Lieftinck (tijdel. afwezig);
J. Tinbergen; H. M. H. A. van der Valk; F. de Vries;
M. F. J. Cool (Redacteur-Secretaris).

H. W. Lambers — Adjunct-Secretaris.

Abonnementsprijs van het blad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20,85* per jaar („Prijsvaststelling No. 052. IM 312"). Buitenland en koloniën f 23,— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het blad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

BERICHT.

Ingevolge mededeeling van het Rijksbureau voor Papier, enz. is het in den vervolge verboden tijdschriften te nieten en schoon te snijden. Wij maken er de lezers op attent, dat bij eventueel binden van den jaargang het ongerief van ongelijkmatig opengesneden bladen weer zal verdwijnen.

M. C.

INHOUD:

	Blz.
Eenige opmerkingen over de ontwikkeling van de verticale bedrijfsorganisatie op het gebied van de voedselvoorziening door <i>Mej. Mr. E. W. Hoetink</i>	442
De verhouding van de bedrijfsorganisaties tot de kartels door <i>W. Vermeer Jr.</i>	444
Aanteekeningen	
Eenige beschouwingen over België	445
Overheidsmaatregelen op economisch gebied	449
Maandcijfers	
Gecombineerde maandstaat van de vier Nederlandsche groote banken en van het Nederlandsch bedrijf der Nederlandsche Handel-Maatschappij	449
Statistieken	
Bankstaten	449

GELD- EN KAPITAALMARKT.

De omzetten op de *discontomarkt* blijven nog steeds gering. Vooral het kortere papier blijft sterk gevraagd. Reeds het viermaandspapier echter ontmoet veel minder vraag en sinds kort ligt dan ook het markttarief voor dit papier weer iets boven de agentsprijzen, nadat gedurende geruimen tijd tot en met het zesmaandspapier op of een fractie beneden agentstarief was verhandeld. Eind December- en begin-Januari-papier werd op 1½ % aangeboden, derhalve 1/16 % boven den agentsprijs. De middentermijnen ontmoeten uitermate weinig vraag, met het gevolg, dat de tarieven daarvoor rond 3/16 % boven de agentsprijzen liggen. De agent heeft in de afgelopen week slechts schoorvoetend afgegeven, meestal met een wachtermijn van enkele dagen. In de laatste weken is de buitenlandsche wisselportefeuille van De Nederlandsche Bank weer aangegroeid, zoodat blijkbaar niet het accres dadelijk door de schatkist wordt overgenomen. Zulks in afwijking met de gewoonte, die sedert ingeslaan van den nieuwen koers terzake van de afgifte van schatkistpapier was ontstaan. Men mag hieruit natuurlijk niet afleiden, dat de overneming van buitenlandsche wissels uit het provenu van speciaal daarvoor uitgegeven schatkistpapier is stopgezet. Het anavankelijk voor dit doel genoemde bedrag ad f 500 miljoen, is trouwens reeds overschreden, en wel met rond f 100 miljoen, zoodat het blijkbaar geen absolute limite betreft. Maar toch staat wel vast, dat de afgifte iets minder soepel en vlot gaat dan eenige weken geleden.

De *obligatiemarkt* was deze week over het geheel genomen wat in reactie. Het meest opvallende verschijnsel waren echter de groote fluctuaties, speciaal voor de beide voornaamste vooroorlogse leeningen, t.w. de spoorwegleening en de gestaffelde leening. Op den eersten dag der week was er een zeer omvangrijke vraag naar deze beide leeningen — naar men meent te weten van Duitsche zijde —, waardoor de koers een sprong omhoog maakte. Beide leeningen bereikten een recordkoers. Maar toen de volgende dagen deze vraag niet meer aanwezig bleek te zijn, kwam de reactie, die de beide leeningen deed inzinken tot beneden het slot van de vorige week. De daling van Maandag tot Vrijdag beliep rond 2 punten.

Op de *aandeelenmarkt* was de stemming verdeeld, terwijl de omzetten ongeveer gelijk waren aan die in de afgelopen weken. Van een duidelijke tendens kon niet worden gesproken. Enkele fondsen verlieten den stopkoers, enkele andere kwamen weer op stopkoers. Tot deze laatste behoorden o.a. aandelen Bijenkorf, zulks als gevolg van de hervatting der dividendbetaling op de gewone aandelen. Amerikanen waren over het algemeen iets beter, hoewel ook hier echter reacties voorkwamen. De omzet in dit materiaal krimpt voortdurend verder in.

EENIGE OPMERKINGEN OVER DE ONTWIKKELING VAN DE VERTICALE BEDRIJFSORGANISATIE OP HET GEBIED VAN DE VOEDSELVOORZIENING.

Hoewel er sinds ik in dit tijdschrift¹⁾ de ontwikkeling van de verticale bedrijfsorganisatie op het gebied van de voedselvoorziening besprak, zich geen bepaalde wijzigingen in den opzet van deze organisatie hebben voltrokken, voldoe ik gaarne aan het verzoek van de Redactie aan dit onderwerp opnieuw een artikel te wijden, omdat er inderdaad eenige punten zijn, welke nadere beschouwing verdienen.

Instelling van een Vakorganisatie.

Het uiterlijk aanzien van de organisatie heeft, voorzover hoofdbedrijfschappen en bedrijfsschappen betreft, geen wijziging ondergaan. Van veel belang is echter, dat de derde geprojecteerde verticale organisatievorm, n.l. de *Vakorganisatie*, thans eveneens verwezenlijking heeft gevonden. Met ingang van 1 Augustus 1944²⁾ is n.l. ingesteld de Vakorganisatie Gedistilleerde Dranken. Zooals bekend, zijn als vakorganisatie gedacht lichamen, ressorterende onder een bedrijfsschap, waarin zijn samengevoegd vakgroepen en ondervakgroepen³⁾, teneinde een organisatie te verkrijgen, welke van zoodanige structuur is, dat haar met vrucht de regeling van een bepaald gebied der voedselvoorziening kan worden overgelaten. In den regel — een absoluut vereischte is het echter niet — zullen de vak- en ondervakgroepen, die tot een vakorganisatie samengevoegd worden, gelegen zijn in verschillende horizontale kolommen. Als voorbeeld is vaak genoemd een Vakorganisatie Brood, welke gevormd zou kunnen worden door de Vakgroep Broodfabrieken, behorende tot de Hoofdgroep Industrie, en de Vakgroep Bakkers, behorende tot de Hoofdgroep Ambacht. Beide groepen oefenen met betrekking tot het product broed dezelfde functie uit. Zou er derhalve behoefte bestaan aan een lichaam, dat zich uitsluitend bezig zou houden met de economische regelingen brood betreffende, dan zou het voor de hand liggen een zoodanige vakorganisatie in het leven te roepen.

Op het gebied van de gedistilleerde dranken werd reeds lang de noodzaak gevoeld om de beschikking te hebben over een organisatie, die met voldoende bevoegdheden bekleed, de regeling van de productie en den handel ter hand zou kunnen nemen. Tot dusverre werd deze functie in hoofdzaak vervuld door het Rantsoeneerbureau voor Gedistilleerde Dranken, dat weliswaar door het bedrijfsleven zelf werd bestuurd, doch dat over te weinig bevoegdheden beschikte om krachtig te kunnen ingrijpen. Waar op dit gebied voor de landbouwproducenten geen directe belangen liggen en dus de instelling van een bedrijfsschap, dat behalve de industrie en den handel in den regel ook de producenten omvat, minder goed op zijn plaats zou zijn, lag het voor de hand, dat voor de te stichten vakorganisatie gedacht werd aan een vakorganisatie, welke een samenvoeging zou moeten zijn van vak- en ondervakgroepen uit verschillende horizontale kolommen, n.l. Industrie, Handel (groot- en kleinhandel, tusschenhandel) en Verkeer (hotels, logementen en café's).

In de thans samengestelde vakorganisatie zijn samengevoegd 7 vak- en ondervakgroepen; het bestuur bestaat uit 7 personen, n.l. 3 producenten van gedistilleerde dranken, 1 groothandelaar, 3 verkoopers aan den consument. Aan de Vakorganisatie, die onder het Bedrijfsschap voor Granen, Zaden en Peulvruchten ressorteert, is verordende bevoegdheid toegekend.

Het is verheugend, dat de vorm der vakorganisatie thans

haar eerste verwezenlijking heeft gevonden en haar werkzaamheid zal zonder twijfel met belangstelling worden gevolgd. De figuur der organisatievorm is n.l. een organisatievorm, welke naar mijn meening belangrijke perspectieven biedt voor de zelfwerkzaamheid van het bedrijfsleven. Zijn de vakgroepen door haar beperkte doelstelling en beperkt werkgebied nu eenmaal minder geschikt om als bestudeerd lichaam op te treden, het is niet uitgesloten, dat de vakorganisatie, mits behoorlijk geleid, in de toekomst een nuttige functie kunnen vervullen, daar, waar een afgerond gebied aan een aantal geleidingen van handel, industrie en/of ambacht ter regeling is achtergelaten. Hierdoor zou de taak van die bedrijfsschappen, welke wellicht een te uitgebreid werkgebied hebben, worden verlicht en zou de gedachte van de functioneele decentralisatie nog meer werkelijkheid kunnen worden.

De inschakeling der horizontale bedrijfsorganisaties.

Zooals bekend mag worden verondersteld, is een van de belangrijkste grondslagen van de verticale organisatie van de voedselvoorziening de inschakeling van de horizontale bedrijfsorganisaties in den arbeid van de bedrijfsschappen door haar een deel ter uitvoering over te dragen of ter regeling over te laten. In mijn publicatie van Juni 1943 in dit blad wees ik op een aantal omstandigheden, tengevolge waarvan deze inschakeling nog niet dien voortgang had gevonden, welke men zich daarvan had voorgesteld. Een der belemmerende factoren was gelegen in het feit, dat aan de organisaties voldoende bevoegdheden en machtsmiddelen tot het uitvaardigen van regelingen ontbraken. In dit gebrek is intusschen voorzien, doordat aan vrijwel alle horizontale organisaties op het gebied van de voedselvoorziening verordende bevoegdheid 1941 is toegekend⁴⁾. Hierdoor zijn automatisch ook de sancties, vervat in het Economisch Sanctiebesluit en het Besluit Tuchtrechtspraak Voedselvoorziening bij overtreding van de verordeningen van kracht. Tevens is een voorziening getroffen⁵⁾ krachtens welke geschillen tusschen de horizontale organisaties en bedrijfsschappen, ontstaan op het verticale gebied der voedselvoorziening, worden berecht door het Scheidsgerecht voor de Voedselvoorziening⁶⁾. Er zijn sindsdien — zij het nog immer op beperkte schaal — eenige verordeningen van horizontale bedrijfsorganisaties tot stand gekomen. Ten deele zijn dit verordeningen, welke de betrokken bedrijfsorganisaties uit eigen beweging, dus uit hoofde van haar autonome bevoegdheid, hebben uitgevaardigd. Zoo bijv. de Verordening van de Vakgroep Kaasindustrie⁷⁾ betreffende eischen te stellen aan ondernemingen waarin smeerkaas en/of korstlooze kaas wordt bereid, en de Verordeningen van de Vakgroep Loondorschery⁸⁾, tot het opleggen van een administratieplicht aan dorschers, loonploegers en -maaiers en loonsproeiers — ten deele zijn het verordeningen uitgevaardigd tot uitvoering van een verordening van een bedrijfsschap. Voorbeeld van de laatste categorie is de Verordening van de Vakgroep Detailhandel in Melk, Boter, Kaas en Eieren⁹⁾, „Vestigingseischen voor den detailhandel in consumptiemelk in het Westen deslands”, welke dient ter uitvoering van verschillende bepalingen van de Zuivelverordening 1943 Consumptiemelkregeling-West van het Bedrijfsschap voor Zuivel. Deze verordening houdt o.a. in de eischen, ten aanzien van de technische inrichting, credietwaardigheid, handeldkennis en vakbekwaamheid, waaraan moet worden voldaan alvorens een perceelsvergunning voor de uitoefening van den detailhandel in consumptiemelk kan worden verleend,

⁴⁾ Besluit Verordende Bevoegdheid Bedrijfsorganisaties Voedselvoorziening (Besl. van 24 Sept. 1943. no. 15603; Ned. St.crt. no. 186).

⁵⁾ Beschikking van 8 November 1943 (Ned. St.crt. No. 217).

⁶⁾ Men vgl. over dit instituut: Mr. H. E. R. E. A. Frank in „Economische Administratieve Rechtspraak”, Scheidsgerecht voor de Voedselvoorziening”, in „E.-S. B.” van 11 Augustus 1943.

⁷⁾ Voedselvoorzieningsblad no. 38/1944.

⁸⁾ Voedselvoorzieningsblad no. 47/1944.

⁹⁾ Voedselvoorzieningsblad no. 5 en 49/1944.

¹⁾ „E.-S. B.” van Juni 1943.

²⁾ Beschikking van den Secretaris-Generaal van het Departement van Landbouw en Visserij van 19 Juli 1944, no. 2636, Rijksbureau van de Voedselvoorziening in Oorlogstijd, Afdeeling Algemeene Zaken (Ned. St.crt. no. 140).

³⁾ Zie art. 4, lid 2, Organisatiebesluit Voedselvoorziening 1941.

waarbij aan de vakgroep tevens de beslissing is opgedragen, of aan deze eischen is voldaan.

De in genoemde Verordeningen geregelde onderwerpen: voorschriften omtrent technische inrichting en andere vestigingseischen, administratievoorschriften, komen mij als onderwerpen voor, die bij uitstek geschikt zijn om door de vakgroepen ter hand te worden genomen. Hier gaan de behartiging van de belangen van haar leden en het algemeen belang hand in hand en worden in den boezem der organisaties geen spanningen opgewekt, die een belemmering voor den regelenden arbeid kunnen zijn. Hoezeer dit ook te betreuren valt, de ervaring leert meer en meer, dat de horizontale organisaties in den arbeid op het gebied der voedselvoorziening alleen met vrucht kunnen worden ingeschakeld, indien zij haar primaire taak: de behartiging van de belangen harer leden, tevens zonder bezwaar kunnen vervullen. Zou men de organisaties bezigen voor arbeid, welke de mogelijkheid meebrengt van conflicten met de taak, waarvoor de organisatie in de eerste plaats is ingesteld, dan is de kans groot een zekeren onwil te ontmoeten om dezen arbeid te volbrengen. Deze constellatie van de vakgroepen, die uit haar wezen en oorsprong voortvloeit, komt zoowel bij de verordenende taak als bij opdrachten tot uitvoering steeds duidelijker tot uiting, terwijl zij ook bij haar adviseerende werkzaamheden niet onbemerkt blijft. Bij de verordenende taak zal dit niet zooveel moeilijkheden brengen, omdat de organisaties zelve wel geen verordeningen zullen uitvaardigen, welke tegen het belang van haar leden ingaan. Wel kan het voorkomen, dat een verordening in het belang is van slechts een deel van de groepsgenooten. Het is dan aan de toezienende instanties om de sanctie aan zoodanige verordeningen niet te verleenen. Bij het verleenen van medewerking tot uitvoering van wetten en verordeningen, waartoe de organisaties ingevolge artikel 10 van het Organisatiebesluit Voedselvoorziening 1941 verplicht zijn, kan echter een conflict gemakkelijker rijzen. Het verdient daarom aanbeveling, dat, alvorens door de Overheid of een bedrijfschap zoodanige medewerking van een organisatie wordt gevorderd, eerst nagegaan, of de organisatie wordt gevorderd is deze uitvoering te verleenen. Gebeurt dit niet, dan wordt wellicht een vakgroep gedwongen maatregelen te nemen, welke ingaan tegen de haar opgedragen primaire taak. Het hier gemaakte voorbehoud is zeker niet gebruikelijk bij toepassing van den in ons staatsrecht bekenden medewerkingsplicht aan de uitvoering van wetten en verordeningen. Deze plicht wordt echter in den regel opgelegd aan lichamen, waarbij de behartiging van het algemeen belang op den voorgrond staat, zulks in tegenstelling met de horizontale bedrijfsorganisaties, wier voornaamste taak nu eenmaal is de behartiging van de belangen van haar leden op het haar toegewezen gebied¹⁰⁾.

Het zal ongetwijfeld nog een ontwikkeling van jaren vorderen, alvorens omtrent de belangensferen der verschillende lichamen, belast met een publiekrechtelijke taak, en daarmee omtrent de arbeidsverdeling tusschen deze lichamen, de juiste afbakening zal zijn verkregen. Zooals ook in de bekende Richtlijnen omtrent de samenwerking tusschen Bedrijfschappen en Bedrijfsorganisaties is neergelegd, zullen over de vraag, in welken omvang een bedrijfschap onderwerpen ter regeling of uitvoering aan een bedrijfsorganisatie zal overlaten, alleen overwegingen van doelmatigheid beslissen. De ervaring heeft reeds geleerd, dat men goed zal doen hierbij aan het karakter der bedrijfsorganisaties in verband met de haar opgedragen taak, bijzondere aandacht te schenken. Uit de hier nog eens gesignaleerde beperkte werkingssfeer van de horizontale organisaties, welke een beletsel vormt haar met te zware „overheids”taken te belasten, treedt steeds duidelijker aan het licht, hoezeer men lichamen van wijder structuur behoeft, wil men het doel: gedecentraliseerde wetgeving en uitvoe-

ring door organen van het bedrijfsleven, inderdaad bereiken. De huidige omstandigheden, waarin, teneinde in de steeds nijpender wordende moeilijkheden van onze voedselvoorziening te voorzien, een krachtige leiding van de centrale Overheid na worden gemist, zijn niet bij uitstek geschikt om reeds een oordeel te vellen, of de huidige bedrijfschappen in hun opzet en samenstelling geheel aan de bedoeling beantwoorden. Het staat naar mijn meening echter wel vast, dat, wil van actief en op ruime schaal deelnemen van het bedrijfsleven aan de totstandkoming en uitvoering van maatregelen sprake kunnen zijn, dit alleen kan geschieden door lichamen, die door hun opbouw uit verschillende geledingen en door een werkgebied van ruimen omvang geschikt en in staat zijn om, na afweging van de aan hun toevertrouwde belangen, beslissingen te nemen, welke met het algemeen belang in harmonie zijn.

De bedrijfschappen en de zgn. erkenningen.

Na deze opmerkingen van meer algemeenen aard over de mogelijkheden van inschakeling van de bedrijfsorganisaties bij de werkzaamheden op het gebied der voedselvoorziening, dient nog aandacht te worden gewijd aan een gebied, ten aanzien waarvan de bedrijfsorganisaties in het algemeen bij de uitvoering gaarne betrokken worden, n.l. het gebied van de *erkenningen*. Omtrent dit onderwerp heeft veel misverstand geheerscht. Nu dit is opgelost en een zekere *modus vivendi* zijn beslag heeft gekregen, is het wellicht van belang daaraan ruimere bekendheid te geven. Onder de regeling van het verlenen van erkenningen wordt, althans op het verticaal gebied der voedselvoorziening, verstaan het vaststellen, welke bedrijfsgenooten functioneel bij de regelingen op het gebied der voedselvoorziening kunnen worden ingeschakeld. Deze aangelegenheid is een gansch andere zaak dan de registratie door een horizontale bedrijfsorganisatie van de ondernemers en ondernemingen, die op grond van het bepaalde in artikel 3 van het tweede Uitvoeringsbesluit bij de bevoegde hoofdgroep zijn aangesloten en zich bij haar ingevolge de door de hoofdgroep gemaakte verdeling hebben aangemeld. Deze registratie wordt in het algemeen geacht te zijn een zuiver automatische inschrijving van hen, die lid zijn van de betrokken vakgroep, welk lidmaatschap bepaald wordt door de feitelijke werkzaamheid. Eenige ordenende of saneerende maatstaven kunnen naar algemeene opvatting bij de registratie niet worden aangelegd.

Het is duidelijk, dat met een zoodanige groep van leden-ondernemers, waartoe zelfs kunnen behooren ondernemers, die hun bedrijf onrechtmatig uitoefenen, bij de uitvoering van marktordenende maatregelen moeilijk kan worden gewerkt. Dit is dan ook de reden, dat men op verschillende gebieden van de voedselvoorziening gezocht heeft naar mogelijkheden om een zekere selectie toe te passen. Men kan zulks doen door aan het verrichten van bepaalde werkzaamheden het bezit van een vergunning als voorwaarde te verbinden of wel door het verlenen van erkenningen, teneinde te komen tot een vaststellen, welke bedrijfsgenooten functioneel bij een regeling kunnen worden ingeschakeld. Deze materie, welke zeer uiteenlopend geregeld kan zijn, al naar gelang van de noodzakelijke productie en afzetregelingen, is een aangelegenheid van zgn. marktordening en behoort derhalve, ingevolge de bekende Richtlijnen, tot de uitsluitende competentie van de bedrijfschappen. Evenals voor alle andere aangelegenheden der marktordening geldt echter ook hier de afspraak, dat de uitvoering zooveel mogelijk wordt gedelegeerd aan de horizontale organisaties. De procedure zal nu in het algemeen zoo zijn, dat de bedrijfschappen na gezamenlijk overleg met de betrokken bedrijfsorganisatie(s) erkenningsreglementen vaststellen. Deze reglementen houden o.a. in, dat de erkenningen aangevraagd moeten worden bij de vakgroepen, die daaromtrent beslissen aan de hand van in de reglementen vastgelegde normen. Voldoet een aanvraag niet aan de

¹⁰⁾ Zie o.a. van der Grinten: „De organisatie van het bedrijfsleven”, blz. 75 en vgl.

normen, dan kan het bedrijfschap, gehoord de vakgroep, een erkenning verlenen, indien zulks het bedrijfschap in het algemeen belang of in het belang der voedselvoorziening noodzakelijk voorkomt. Bij intrekking van een erkenning wordt eenzelfde procedure gevolgd. Bij afwijzing staat den aanvrager beroep open op het Scheidsgerecht voor de Voedselvoorziening.

Dit is in beknopten vorm de gedragslijn, welke in gemeen overleg tusschen bedrijfschappen en horizontale bedrijfsorganisaties op dit punt is overeengekomen. Zij lijkt bevredigend, omdat enerzijds aan de vakgroepen bij de uitvoering van deze regelingen een ruime taak is toebedeeld, terwijl toch anderzijds de bedrijfschappen zich voldoende waarborgen kunnen voorbehouden om er tegen te waken, dat een erkenningsregeling in geen geval sluiting van een bedrijfstak tengevolge zal hebben. De praktijk zal thans moeten uitwijzen, of de hierboven geschetste opzèt aan de verwachtingen beantwoordt.

Verhouding van de bedrijfschappen tot de publiekrechtelijke territoriale lichamen.

Een van de problemen, waarvan te verwachten was, dat deze bij de verdere ontwikkeling van de verticale organisatie der voedselvoorziening naar voren zouden treden, was de verhouding van de nieuwe economische openbare lichamen tot de territoriale openbare lichamen en wel in het bijzonder tot de gemeenten. Immers de vraagstukken, welke zich bij de regeling der voedselvoorziening voordoen, raken de burgers vaak direct en gaan derhalve ook de gemeenten zeer ter harte, met het gevolg, dat deze laatsten zich soms geroepen voelen op het gebied der voedselvoorziening regelingen te treffen, welke de verzorging van de gemeentelijke belangen haar ingeeft. Over de verhouding tusschen een gemeentelijke regeling en een regeling, uitgevaardigd door een bedrijfschap, is wettelijk niets vastgelegd. Op grond van het feit, dat de wetgever in het Organisatiebesluit Voedselvoorziening 1941 de mogelijkheid heeft geschapen lichamen met verordenende bevoegdheid in het leven te roepen, speciaal belast met een taak op het gebied der voedselvoorziening, kan men tot het standpunt komen, dat de verordeningen dezer nieuwe doelgemeenschappen een zekere praevaletie bezitten boven de verordeningen van de territoriale gemeenschappen op dat gebied, zonder nochtans de verhouding tusschen de lichamen onderling anders te zien dan die van nevenschiktheid. Wordt in de praktijk der gemeentelijke verordeningen op grond van overwegingen van doelmatigheid dit standpunt in den regel wel gevolgd, in dien zin dat gemeentelijke verordeningen, die een terrein der voedselvoorziening betreden, waarop reeds verordeningen van bedrijfschappen van kracht zijn, niet toegelaten worden, tenzij zij van aanvullenden aard zijn, zoolang geen wettelijke regeling is getroffen zal omtrent de bestaanbaarheid van gemeentelijke verordeningen en verordeningen der bedrijfschappen naast elkaar onzekerheid blijven heerschen.

Behalve de samenloop van gemeentelijke en bedrijfsschappelijke verordeningen, heeft ook reeds de aandacht gevraagd het probleem, of en in hoeverre door de bedrijfschappen aan de publiekrechtelijke territoriale lichamen de verplichting tot medewerking bij de uitvoering van hun verordeningen kan worden opgelegd. Deze kwestie heeft zich voorgedaan bij artikel 29 van de Vee- en Vleeschverordening 1942 van het Bedrijfschap voor Vee en Vleesch, dat de medewerking van gemeentelijke keuringsdiensten bij de uitvoering vorderde. Zij liep niet alleen over de vraag, of de vordering van deze medewerking toelaatbaar is, maar tevens over de vraag, of de aan de medewerking verbonden kosten ten laste van de keuringsdiensten kwamen. Overleg in deze met het Departement van Binnenlandsche Zaken heeft uiteindelijk er toe geleid, dat een gemeenschappelijk Besluit van de Secretarissen-Generaal van voornoemd Departement en het Departement van

Landbouw en Visscherij tot stand is gekomen¹¹⁾, waarbij is vastgelegd, dat de hoofdbedrijfschappen, bedrijfschappen en vakorganisaties enerzijds en de provinciale en gemeentebesturen anderzijds verplicht zijn over en weer medewerking te verlenen aan de uitvoering van verordeningen. De kosten, voortvloeiende uit de medewerking, komen, tenzij in de verordeningen anders bepaald, ten laste van het lichaam, dat de medewerking verleent, zulks in overeenstemming met den algemeenen regel, dien ons staatsrecht op dit punt kent. Door dit besluit is derhalve ten aanzien van een belangrijk punt in de verhouding tusschen de verticale lichamen op het gebied van de voedselvoorziening en de territoriale openbare lichamen een afdoende voorziening getroffen. Het is te verwachten, dat ook op andere punten, al naar de ontwikkeling der bedrijfschappen voortschrijdt, de verhoudingen zich duidelijker zullen gaan afteekenen.

Mej. Mr. E. W. HOETINK.

¹¹⁾ Besluit van 30 Juni 1944 (Ned. Stcrt. no. 143.).

DE VERHOUDING VAN DE BEDRIJFS- ORGANISATIES TOT DE KARTELS.

Het was Prof. Cobbenhagen, die in een beschouwing over Eucken's boek „Die Grundlagen der Nationalökonomie“ („Economie“, jaargang 1940/I, pag. 526 e.v.) er op wees, dat naast de door Eucken genoemde economische organisatievormen — de centraal geleide economie en de vrije verkeershuishouding — nog een derde grondvorm, de economische mengvorm, dient te worden onderscheiden.

Kenmerk van laatstgenoemden organisatievorm is, dat niet, zooals bij de centraal geleide economie, het economische plan en de leiding van dat plan bij één centrale Overheid berusten en dat ook niet, zooals bij de vrije verkeershuishouding, de maatschappelijke huishouding uit talrijke afzonderlijke huishoudingen bestaat, die ieder voor zichzelf een eigen plan opstellen en uitvoeren, doch dat de Overheid en de individuen gezamenlijk de dragers zijn van de economische verantwoordelijkheid. In plaats van de volstrekte gemeenschapsverantwoordelijkheid of de volstrekte zelfverantwoordelijkheid, treedt hier de medeverantwoordelijkheid van beide polen; tusschen de absolute gebondenheid en de absolute vrijheid ligt hier de synthese der gebonden of geordende vrijheid.

Over de vraag, of het stelsel van de centraal geleide economie voor het bedrijfsleven aanvaardbaar is, zal waarschijnlijk geen verschil van inzicht bestaan. Het zal moeilijk zijn, een ondernemer te vinden, die deze vorm van economische organisatie, die geen ruimte laat voor het particulier initiatief en die tot een algemeene geestelijke verarming leidt, beschouwt als het aangewezen middel om na den oorlog onze voorzieningshuishouding weer op gang te brengen.

Dat daartegenover de ondernemer geneigd is, zijn voorkeur voor de vrije verkeershuishouding prijs te geven en zich te scharen aan de zijde van de voorstanders van den economischen mengvorm, is geen geheim voor hen, die hun ooren in de kringen van het bedrijfsleven wel eens te luisteren leggen: Het moge zijn, dat men dit stelsel slechts schoorvoetend aanvaardt, omdat het wel uiterst bezwaarlijk is om zich spontaan aan de gereduceerde zelfstandigheid, die hieraan inhaerent is, aan te passen; de hoofdzaak is echter, dat men inhaert, dat in de toekomst wanneer er om zal gaan, binnen den kortst mogelijken tijd een gemeenschap te stichten, die iederen Nederlander tot zegen zal zijn, geen andere uitweg mogelijk is.

Sous-entendu is, dat men van de Overheid verwacht, dat al haar maatregelen op economisch gebied doordrongen zullen zijn van het beginsel, dat de vrijheid van het individu niet sterker mag worden besnoeid dan ter bereiking van de synthese der gebonden of geordende vrijheid noodzakelijk is. Inderdaad is het bij toepassing van dezen vorm

van economische organisatie een overheidstaak van de allereerste orde, er voor te zorgen, dat de samenstellende deelen van het mengsel overheidsbemoeienis en overheids-onthouding zoo juist mogelijk worden gedoseerd. Alleen dan is de natuurlijke grondslag geschapen voor een constructieve samenwerking tusschen Overheid en bedrijfsleven.

De vraag, of men er in is geslaagd, dezen gouden middenweg te bewandelen, stelden wij ons na kennismaking van de officieele mededeelingen inzake de verhouding van de bedrijfsorganisaties tot de kartels in No. 26 van het tijdschrift „Economische Voorlichting”, een publicatie, waarvan de strekking ongeveer op het volgende neerkomt:

1. De Overheid zal steeds belangstelling voor het kartelwezen blijven behouden; met andere woorden, er zal een blijvend toezicht op de kartels bestaan.

2. Ofschoon de beslissing in laatste instantie over den materieelen inhoud van kartels niet in handen van de bedrijfsorganisaties kan worden gelegd, kunnen deze wel de Overheid en haar toezicht bijstaan.

3. In dezen gedachtengang heeft de Overheid aan den Raad voor het Bedrijfsleven een tweetal bevoegdheden gedelegeerd, te weten:

a. het treffen van voorzieningen aangaande het beheer van organisaties, welke een taak hebben, verband houdende met de uitvoering van bedrijfsregelingen;

b. het vragen van inlichtingen en het verlangen van inzage van boeken en bescheiden voorzoover noodig ten behoeve van het toezicht der Overheid op bedrijfsregelingen.

4. Bij de uitoefening dier bevoegdheden zal de Raad voor het Bedrijfsleven gebruik maken van de bij de vak- en ondervakgroepen bestaande kennis, wetenschap en ervaring. De bedrijfsorganisaties dragen ten aanzien van het kartelwezen een zekere medeverantwoordelijkheid en zullen zich derhalve steeds rekenschap moeten geven van de werking der kartels op haar gebied.

5. Teneinde de vak- en ondervakgroepen in staat te stellen haar taak zoo goed mogelijk te vervullen, is het noodig een zekeren band te leggen tusschen de vak- en ondervakgroepen en de betrokken kartels. Vaste voorschriften zijn hiervoor niet te geven, daar dit slechts van geval tot geval kan worden geregeld.

6. De vak- en ondervakgroepen hebben bij de uitvoering van haar taak ten aanzien van de kartels slechts een toezichthoudende en bemiddelende functie. Recht tot het geven van aanwijzingen aan de kartels hebben de bedrijfsorganisaties in deze niet.

7. De medeverantwoordelijkheid van de bedrijfsorganisaties voor de kartels, doet het gewenscht zijn, dat de kartelwerkzaamheden in de groepen geschieden, of, waar dit niet doelmatig is, door vereenigingen of krachten overeenkomsten, onder medeverantwoordelijkheid van de betrokken bedrijfsorganisatie, dan wel, doordat de bedrijfsorganisaties door het inwinnen van inlichtingen, het plegen van overleg en het inroepen van bemiddeling van den Raad voor het Bedrijfsleven, indien moeilijkheden rijzen of reeds zijn gerezen, het noodige toezicht uitoefenen.

8. Met het onderhavige besluit is door de Overheid aan het bedrijfsleven een groot vertrouwen geschonken.

Of de ondernemers de sub 8 aangegeven conclusie, die ondubbelzinnig een overmaat van overheids-onthouding suggereert, zullen overschrijven, staat echter naar onze meening te bezien.

Men zal zich kunnen indenken, dat de Overheid belangstelling voor het kartelwezen heeft, ofschoon het gevaar van misbruiken op het terrein der prijsvorming door kartelorganisaties tot een minimum is teruggebracht als gevolg van de werkzaamheid van den Gemachtigde voor de Prijzen. Aangezien deze laatste bemoeiingen reeds in sterke mate een toezicht op de kartels beteekenen, zal de ondernemer geneigd zijn, zich af te vragen, of een verder

toezicht met daarmede gepaard gaande registratie niet de grenzen van het beslist noodzakelijke overschrijdt. Dit is meer omdat in de bevoegdheid van de Overheid om steeds, wanneer zulks noodig blijkt, op het gebied der bedrijfsregelingen in te grijpen, reeds een voldoende waarborg is opgesloten te achten, dat de karteldeelnemers met de belangen van outsiders, andere bedrijfstakken en consumenten in redelijke mate rekening zullen houden.

De belangstelling van de Overheid voor deze laatste interessen zal in de kringen van het bedrijfsleven de waardeering ontmoeten, die zij verdient; slechts zal het niet iedereen duidelijk zijn, dat dit noodzakelijk een medeverantwoordelijkheid der Overheid voor de kartelregelingen moet includeeren. Gaat men echter zóó ver, dat men zelfs dezen principieel belangrijken sprong aanvaardt, dan zal men het toejuichen, dat de Overheid bij de uitoefening van haar taak de bedrijfsorganisaties als meest deskundige organen in deze uiteraard moeilijke materie inschakelt en wil men dit aldus qualificeeren, dat er een zekere band tusschen vak- en ondervakgroepen en de kartels gelegd wordt, dan zou men zich ook hierbij kunnen neerleggen.

Voor de karteldeelnemers is het echter een niet te miskennen teleurstelling, dat het streven van de Overheid er op gericht is, de kartelwerkzaamheden in de groepen te doen geschieden en van dit streven slechts af te wijken op doelmatigheidsoverwegingen.

Het zal velen ondernemers ontgaan, op grond waarvan men dezen opzet een regeling zal kunnen noemen, die door een groot vertrouwen in het bedrijfsleven wordt gekarakteriseerd. Het wezenlijk kenmerk is toch, dat met liquidatie van de kartels de bedrijfsregelingen zullen worden overgeheveld naar de bedrijfsorganisaties, of, en dan ook slechts wanneer de doelmatigheid anders gebiedt, dat de kartels onder de strengste supervisie van deze groepen en de Overheid zullen komen.

Worden de bedrijfsregelingen bij de bedrijfsorganisaties ondergebracht, dan beteekent dit practisch het einde van den invloed der karteldeelnemers. De toepassing van het hiërarchisch beginsel brengt immers mede, dat de kartelregelingen afhankelijk zullen worden van de opvattingen van de kleine groep functionarissen der hogere organisaties, die vrijwel steeds buiten de betrokken branche zullen staan. En verder is de consequentie van het vernietigings- en schorsingsrecht, dat de uiteindelijke beslissing zal komen te liggen bij den Secretaris-Generaal.

Zelfs in het minst ongunstige geval, dat is dus, wanneer men niet tot onmiddellijke liquidatie van het kartelgenoodzaakt wordt, is het evident, dat de inhoud en strekking der bedrijfsregelingen voortaan slechts zeer ten deele zullen worden beïnvloed door de inzichten van de ondernemers, die bij hun bedrijfsuitoefening rechtstreeks van de onderhavige reglementeeringen afhankelijk zullen zijn.

Het is verklaarbaar, dat de officieele publicatie over de verhouding van de bedrijfsorganisaties tot de kartels in ondernemerskringen de vraag heeft doen rijzen, welke beweegredenen de Overheid er toe hebben gebracht, het particulier initiatief terug te dringen in een mate, die eerder past in een centraal geleide economie dan in het stelsel van den economischen mengvorm.

W. VERMEER Jr.

AANTEKENINGEN

EENIGE BESCHOUWINGEN OVER BELGIË.

A. De situatie vóór den oorlog.

België is een dichtbevolkt industrieel land, dat vóór den oorlog voor een belangrijk deel, zowel wat betreft zijn voorziening van voedingsmiddelen en grondstoffen, als wat betreft den afzet van zijn industrieproducten op het buitenland was aangewezen.

Het karakter van België als dichtbevolkt industrieel land blijkt uit de volgende gegevens. Het aantal inwoners per

km² bedraagt niet minder dan 278, waarmede België het dichtstbevolkte land van Europa is. Een groot deel van deze dichte bevolking vond zijn bestaan in de industrie.

TABEL I.

	1895/96	1910	1930	Nederland 1930
Aantal inwoners	6.496.000	7.424.000	8.092.000	7.935.565
Aantal personen werkzaam in de industrie	1.102.000	1.610.000	2.048.000	1.128.600
in % van de totale bevolking	17	21,7	25,4	14,2
Aantal personen werkzaam in handel en verkeer	350.000	608.000	544.000	679.900
in % van de totale bevolking	5,4	8,2	6,7	8,6
Aantal personen werkzaam in den landbouw	1.206.000	790.000	635.000	642.500
in % van de totale bevolking	18,5	10,5	7,9	8,1

De voornaamste takken van bedrijf zijn de mijnbouw, de metaal- en de textielindustrie. België is één van de oudste mijnbouwlanden. Het belangrijkste mijnbouwproduct is in België de steenkool. Het hoogovenbedrijf is geënt op den mijnbouw en het vormde op zijn beurt één der vestigingsfactoren voor de overige metaalindustrie. De textielindustrie is van oudsher van groote beteekenis geweest, de Vlaamsche lakennijverheid was reeds in de Middeleeuwen beroemd. Afgezien van verzorgingsindustrieën, die vooral voor de binnenlandsche markt werken, zooals bierbrouwerijen, aardewerkfabrieken e.d., produceert de Belgische industrie voornamelijk halffabrikaten, die, vóór den oorlog, voor een belangrijk deel werden geëxporteerd.

Vergeleken bij de industrie was de landbouw vóór den oorlog van veel geringer beteekenis. De beteekenis voor de werkgelegenheid vertoonde zelfs een dalende tendens, zooals uit bovenstaande cijfers blijkt.

Deze structuur bracht met zich, dat het land in hooge mate op handel met het buitenland was aangewezen.

In den staat op de volgende bladzijde wordt een overzicht gegeven van de voornaamste in- en uitvoerquanta in 1937, terwijl tevens, voorzoover hierover gegevens beschikbaar waren, de eigen productie wordt vermeld.

TABEL II¹⁾.

Product	Invoer in 1.000 metr. tonnen in 1937	Uitvoer in 1.000 metr. tonnen in 1937	Eigen productie in 1.000 metr. tonnen	Jaar
Tarwe	1.224	—	440	1936—37
Overige graansoorten	1.600	—	989	1936—37
Oliezaden	266	—	19,6	1936—37
Veevoeder	361	—	—	—
IJzererts }	13.851	—	86,5	1936
Andere ertsen }				
Koper	238	—	—	—
Ruw ijzer	308	—	3.843	1937
Minerale oliën	1.186	—	—	—
Steenkool en cokes	9.939	5.636	29.681 ²⁾	1937
Metaalproducten machines e.d.	388	491	—	—
Onbewerkt koper	—	116	—	—
Onbewerkte andere metalen	—	1.074	—	—
Staal	—	—	3.896	1937
Thomas slakkenmeel }	—	2.606	—	—
Andere kunstmestst. en chem. producten }				
Andere min. producten	—	7.943	—	—
IJzer en staal, gesmeed of gevals	—	2.896	—	—
Staaldraad, staven	—	347	—	—
Glas en aardewerk	—	1.011	—	—

¹⁾ Gegevens ontleend aan „International Trade Statistics”, 1937, en „Statistical Year-Book”, 1937/38.

²⁾ Alleen steenkool.

Uit bovenstaande cijfers blijkt, dat België vóór den oorlog zijn behoefte aan broodgraan voor het grootste deel door import moest dekken, terwijl ook voor de overige graansoorten een importsaldo bestond. Ook de eigen pro-

ductie van ertsen viel in het niet bij den geweldigen import, terwijl de productie van steenkolen niet voldoende was om in het verbruik te voorzien. Daartegenover stond een belangrijk uitvoersaldo voor industrieproducten, waarvoor echter voor een aanzienlijk deel de grondstoffen uit het buitenland moesten worden betrokken.

De tabel op de volgende bladzijde geeft een overzicht van de verdeling van dezen handel over de verschillende landen in 1937.

TABEL III.

Belgische in- en export in % van de totale import-, respectievelijk exportwaarde in 1937¹⁾.

Import uit	Land	Export naar
11,6	Duitsland en Oostenrijk	11,2
12,5	Frankrijk	17,2
8,2	Nederland	11,0
14,1 ²⁾	Overige Europeesche landen, zonder Groot-Brittannië	16,8 ²⁾
8,3	Groot-Brittannië	13,6
3,5	Britsch-Indië	1,7
3,6	Australië	0,4
8,2	Belgische Congo	1,5
6,2	Argentinië	3,7
8,6	U. S. A.	7,6
15,2 ²⁾	Overige landen	15,3 ²⁾
100		100

¹⁾ Bron: „International Trade Statistics”, 1937.

²⁾ Geschat.

Hieruit valt op te maken, dat een belangrijk deel van den handel van België met het buitenland betrekking had op landen, die door den oorlog als handelspartner zijn komen te vervallen.

B. De toestand sinds de bezetting in Juni 1940.

Wij willen vervolgens trachten om, voorzoover de schaarsche gegevens dit toelaten, enkele aspecten van het economisch leven in België sinds 1940 aan te duiden.

De buitenlandsche handel.

Uit tabel III blijkt, dat door de bezetting in 1940 53,6% van den import van 1937 geheel onmogelijk werd en van den export 43,8%, terwijl 14,1% van den import en 16,8% van den export zéér sterk moesten worden ingekrompen. Ook de betrekkingen met Frankrijk en Nederland werden zeer bemoeilijkt, terwijl de in- en export uit en naar Duitsland procentueel sterk stegen. Uit de volgende cijfers blijkt, hoe de Belgische handel met het buitenland zich tijdens den oorlog ontwikkelde.

Handel van België met de aangrenzende staten in % van de waarde van den totalen buitenlandschen handel¹⁾.

	1937	1941	1942	1943
Duitsland export	11,2	72	78	81
Frankrijk import	11,6	66	56	55
Frankrijk export	17,2	10	13	13
Nederland import	12,5	11	21	27
Nederland export	11,0	13	5	3,5
import	8,2	12	9	10

¹⁾ Opgesteld met behulp van gegevens, ontleend aan „Europa-Kabel”.

In 1943 ging dus van den export 97,5% naar de aangrenzende staten en van den import kwam 92% uit de aangrenzende staten. Voor 1937 waren dit resp. 39,4% en 32,3%. De consequentie van één en ander is geweest, dat, terwijl vóór den oorlog de uitvoer naar waarde den invoer met plm. 10% overtrof, thans de uitvoer twee en een half maal zoo groot is als de invoer¹⁾.

De import van voedingsmiddelen was vóór den oorlog voor het grootste deel afkomstig van overzee en kwam dus te vervallen. De import uit de landen, waarmede ver-

¹⁾ H. Fehlinger: „Belgiens Aussenhandel 1943/44” in „Die Deutsche Volkswirtschaft” 1944, No. 19.

keer mogelijk bleef, kon het weggevalen handelsverkeer niet compenseeren, doch moest door de oorlogsomstandigheden zelf worden ingekrompen.

Het handelsverkeer tusschen Nederland en België werd in 1943 geregeld door twee handelsaccorden. Voor het eerste halfjaar van 1943 konden beide landen voor 30 mill. RM. aan industrie- en landbouwproducten aan elkaar leveren. Het afsluiten van een nieuw accord, ingaande 1 Juli 1943, bracht moeilijkheden mee en voorloopig werd het ruilverkeer voortgezet op basis van het oude accord. Na verschillende besprekingen werd tenslotte een nieuw accord afgesloten voor het winterhalfjaar 1943/44, voor het tijdvak van 1 October 1943 t.e.m. 31 Maart 1944, eveneens voor een handelsomvang ter waarde van 30 mill. RM.

Voor den invoer in Nederland van België uit werden o.a. contingenten vastgesteld van de volgende met name genoemde producten: sierteeltproducten, koperslakkenbloem en Thomasslakkenmeel, vensterglas, natuursteen, kalk, producten van ijzer en staal, zwavelkoolstof, fotografisch materialen, binnen het raam van een afzonderlijke ruilvereenkomst, lijnzaad en linnen garens.

In ruil hiervoor leverde Nederland groentezaden, poot aardappelen, schaal- en schelpdieren, bloembollen, snijbloemen en boomkwekerijproducten, zand en grint, producten van ijzer en staal, zuivelmachines (men vergelijke wat wij hieronder opmerken over de zuivelindustrie), electro-technische producten, stroocarton, zout, chemische producten, vlas en cokes²⁾.

Ter vergelijking kan dienen, dat, volgens de statistiek van den in-, uit- en doorvoer, in 1938 de waarde van den Belgischen export naar Nederland f 162 miljoen bedroeg en die van den Nederlandschen export naar België f 106 miljoen.

Met Hongarije werd een verdrag gesloten, dat loopt van 1 Januari tot 31 December 1944. Dit verdrag stelt het goederenverkeer vast op 14 mill. RM. Ook met Finland, Zweden en Denemarken werden verdragen gesloten, resp. voor 8,6 mill. RM., 4,75 mill. RM., 7,7 mill. RM. Van verdragen met Roemenië, Zwitserland en Noorwegen zijn de bedragen niet bekend.

Ook met verschillende Balkanstaten wordt handel gedreven. Deze handel maakt echter slechts 5 % van de totale handelsomzetten met het buitenland uit. Het feit, dat het prijspeil in deze landen aanzienlijk boven dat in de meeste overige Europeesche landen gelegen is, bemoeilijkt den handel zeer. Om deze moeilijkheden te hoven te komen is een compensatiefonds voor in- en uitvoer opgericht, dat wordt bestuurd door vertegenwoordigers van de ministeries van handel, landbouw en voedselvoorziening, financiën en van het commissariaat voor loonen en prijzen.

Mijnbouw en industrie.

Ook de mijnbouw en de industrie weerspiegelen den invloed van den oorlog.

De meeste Belgische steenkolenmijnen behooren niet bepaald tot de modernste en best geoutilleerde bedrijven op dit gebied. Vóór den oorlog hadden deze mijnen met groote rentabiliteitsmoeilijkheden te kampen. Naar een mededeeling in „Economisch Nieuws” leverde het in de Belgische mijnen gestoken kapitaal van 10,5 milliard frs. over de jaren 1930/1939 een rendement van 0,6%.

In de oorlogsjaren schijnt hierin weinig verbetering te zijn gekomen, daar de kolenprijzen door de prijsregeling op een relatief laag niveau werden gehandhaafd. Wel traden er groote verschillen in rentabiliteit tusschen de verschillende mijnen onderling aan het licht. De Overheid zag hierin een aanleiding om een compensatiekas op te richten, die de bedrijven, welke met verlies werkten, moest steunen. De Staat verleende hiervoor een subsidie

van 30 mill. frs. per maand. Weldra bleek, dat deze bedragen niet toereikend waren. Ook toen werden de kolenprijzen in het algemeen niet verhoogd, maar werden de mijnen, die met winst produceerden, gedwongen een deel van de gemaakte winsten aan de compensatiekas af te staan. Tevens werd de prijs voor enkele groepen verbruikers verhoogd. De leveringen aan deze groepen moesten apart worden geadmistreerd en de extra baten moesten aan de compensatiekas worden afgedragen. In den loop van 1943 stegen hierdoor de inkomsten van de compensatiekas tot 50 mill. frs. per maand, wat nog niet voldoende bleek te zijn. 1 Januari 1944 stond de Overheid een prijsverhoging toe en stelde de prijzen van industriekolen gelijk aan die van overeenkomstige categorieën huisbrandkolen.

De *metaalindustrie* is in België, zooals wij reeds eerder zagen, zeer belangrijk. Het accent ligt hierbij op het hoogovenbedrijf en op de productie van halffabrikaten. Deze laatste trek komt trouwens bij meer Belgische industrietakken voor. Zooals tabel II toont, bedroeg de productie van ruw ijzer in 1937 3,8 mill. ton. Dit was 4% van de wereldproductie. De Belgische staalproductie beliep in hetzelfde jaar 3,9 mill. ton, d.w.z. 3% van de wereldproductie.

De eigen productie van ijzererts (80.000 ton per jaar) kon in vreedstijd de behoefte bij verre niet dekken; per jaar moest meer dan 10 mill. ton worden ingevoerd. Hiervan kwam ongeveer 90% uit Frankrijk en ± 10% uit Zweden. Met het Minettegebied, dat zich ook in België nog uitstrekt, bestonden dus innige betrekkingen. Na de bezetting werd de aanvoer van grondstoffen van Duitsche zijde, in het kader van de „Auftragsverlagerung”, verzekerd. Een groot deel van de geproduceerde halffabrikaten ging vóór den oorlog naar het Ruhrgebied. Hierin behoefde dus geen verandering te worden gebracht.

De techniek van het smelten van zinkerts is in België zeer hoog ontwikkeld. In vreedstijd werd het erts geïmperteerd, vnl. uit Zweden, Noorwegen, de Balkan, Sardinië, Bolivia en Marokko. Thans worden slechts hoeveelheden erts uit Duitsche mijnen in Oberschlesien en Westfalen verwerkt. De techniek van de verwerking van andere non-ferrometalen staat eveneens op een hoog peil. Voor den import van de grondstoffen (vooral koper) was België voornamelijk op de Congo aangewezen. Men krijgt den indruk, dat er thans in deze branche weinig bedrijvigheid heerscht.

De *textielindustrie* betrok zijn grondstoffen voor den oorlog van overzee, uitgezonderd vlas, dat in België zelf wordt geteeld. Thans zijn de fabrieken afhankelijk van aanvoer van wol en celvezel uit Duitschland, welk land ook het grootste deel van de productie opneemt. Kunstzijdefabrieken trof men in België vóór den oorlog eveneens aan. Op Duitsch initiatief is een celvezelfabriek te Zwijnaerde gebouwd. De totale productie van kunstzijde en celvezel bedraagt in België thans 1.500 ton per maand.

De *zuivelindustrie*, die vóór den oorlog in België op een zeer laag peil stond, schijnt zich, mede tengevolge van het wegvallen van den import van Nederlandsche zuivelproducten, uitgebreid te hebben.

Van de overige industrietakken zijn weinig afzonderlijke gegevens bekend, wel is bekend, dat verschillende industrieën, zoals de leer- en papierindustrie, Duitsche opdrachten uitvoeren met behulp van uit Duitschland ingevoerde grondstoffen. Voor verschillende takken zijn, evenals voor de steenkolenmijnen, compensatiekassen ingesteld.

De landbouw.

Zooals uit de cijfers op blz. 446 blijkt, liep het aantal in den landbouw werkzame personen vóór den oorlog terug. De behoefte aan broodgraan kon slechts voor 2 à 3 maanden per jaar door eigen productie worden gedekt. Toen door de bezetting de aanvoer van overzee onmogelijk werd, werd de Belgische voedselpositie precair. Met alle kracht werd

²⁾ Verslag van de Nederlandsche Kamer van Koophandel voor België te Brussel, 1943.

getracht het teeltareaal te vergrootten met het volgende resultaat:

Teeltareaal in ha ¹⁾.

	1940	1941	1942	1943 ²⁾
Broodgraan	270.000	313.514	343.975	374.112
Gerst	—	30.117	51.305	76.987
Aardappels	77.000	104.984	121.173	115.317
Koolzaad	—	31	455	25.757
Suikerbieten	—	48.354	59.378	54.047 ³⁾

¹⁾ Overgenomen uit „Die Deutsche Volkswirtschaft“ 1944, no. 7.

²⁾ Geschat.

³⁾ „Berliner Börsenzeitung“ van 7 Aug. 1944.

Deze vergrooting werd bereikt door scheuring van grasland. Het gevolg was, dat de eigen oogst van broodgraan in 1943 reeds toereikend was om de, weliswaar aan banden gelegde, consumptie voor $\frac{5}{8}$ te dekken. De import van tarwe, die vóór den oorlog plm. 1,2 mill. ton per jaar bedroeg, was in 1942 nog slechts plm. 100.000 en is in 1943 nog verder teruggelopen.

Dat België er in geslaagd is de grootste moeilijkheden te boven te komen, blijkt uit het feit, dat in 1944 het broodrantsoen van 150 gram op 300 gram per dag gebracht kon worden.

In April 1944 werden de volgende rantsoenen verstrekt (alles voor 30 dagen): 9 kg brood of 6,6 kg meel, 100 gram gèbrande gerst, 250 gram margarine, 200 gram boter, 100 gram cichorei, 1 kg suiker, 250 gram peulvruchten, 250 gram havergort, 250 gram kaas, 600 gram vleesch, 600 gram jam, kunsthoning of stroop of 450 gram geconfijte vruchten of 360 gram suikerwaren of 360 gram vanillesuiker ³⁾.

Voor de distributieperiode tot 18 Augustus zijn de rantsoenen voor brood gesteld op 7,5 kg per 30 dagen; het margarinerantsoen op 100 gr., het boterrantsoen op 250 gr. en het kaasarantsoen op 100 gr., alles per 30 dagen.

De vetvoorziening is dus minder gunstig geworden, hetgeen vooral wordt toegeschreven aan de onbevredigende afleveringen van melk. Maatregelen om deze leveringen te doen toenemen zijn dan ook getroffen. Hoewel het teeltareaal voor koolzaad reeds aanzienlijk is uitgebreid — in 1943 werd 24.000 ton plantaardig vet gewonnen — zoodat het margarinerantsoen kon worden verhoogd, is de verzorgingstoestand nog van dien aard, dat er plannen bestaan om het areaal tot 50.000 ha uit te breiden. Het gevolg hiervan zal mede zijn, dat de productie van vee-koeken vergroot zal kunnen worden.

De geldzijde.

De beschouwingen over de geldzijde van het economisch leven in België kunnen kort zijn, daar de ontwikkeling op financieel gebied hier in groote trekken parallel loopt met die in de overige bezette gebieden.

In de eerste plaats kan als bewijs voor deze stelling gelden, de ontwikkeling van de staatsschuld gedurende de oorlogsjaren. Het totaal der schuld is sedert einde 1938 met ruim 90 miljoen frs. gestegen, waarbij de consolidatie nog zeer beperkt is gebleven, zooals uit de volgende cijfers is te zien:

Belgische openbare schuld in mill. frs. ¹⁾.

	Gecon- solideerde schuldschuld looptijd ²⁾	Schuld met middel- langen looptijd ³⁾	Schuld op korten termijn ⁴⁾	Schuld bij de Emissie bank ⁵⁾	Totaal
31-12-1939	53.467	700	5.152	3.167	62.480
30-6-1940	53.117	700	10.069	3.059	76.945
30-6-1941	54.169	4.529	20.863	3.059	82.620
30-6-1942	56.226	10.726	33.018	3.059	103.069
30-6-1943	59.405	20.529	41.596	3.059	124.591
30-6-1944	58.320	33.316	55.594	3.059	150.289

¹⁾ „Nachrichten für Aussenhandel“ van 4 Aug. 1944.

²⁾ Schatkistpromessen.

³⁾ Schatkistbiljetten.

⁴⁾ Renteloos schatkistpapier, uitgegeven op 3 Augustus 1940, als tegenwaarde voor de tegoeden van derden bij den Postchequediens, toen deze tegoeden werden overgedragen aan de Emissiebank in Brussel, die toentertijd het beheer van deze tegoeden overnam.

⁵⁾ Overgenomen uit „Economisch Nieuws“, d.d. 11 April 1944.

De bankbiljettencirculatie is zeer krachtig gestegen, zooals uit de gegevens, ontleend aan de gecombineerde balansen van de Nationale Bank en de Emissiebank te Brussel, blijkt.

In mill. frs.

	8 Mei 1940	30 Mei 1941	29 Dec. 1942	29 Dec. 1943	23 Juni 1944
Bankbiljettencirculatie	29.806	48.466	67.881	83.211	95.548
Vorderingen vreemde munt	—	7.923	24.716	48.627	59.281

Als verklaringen kunnen o.a. gelden de sterk actieve betalingsbalans, die zich uit in het oploopen van de vorderingen in vreemde munt, en de liquiditeit, welke door het afnemen der goederenvoorraden bij maatregelen tot beheersching van het prijspeil een kenmerk van alle nationale huishoudingen is geworden. Daarbij komt, dat het publiek in België tot in 1943 een zekere voorkeur voor het aanhouden van bankbiljetten vertoonde. Sedertdien is echter de toestrooming van gelden naar de spaarbanken sterk toegenomen, waarbij als oorzaak wel wordt gewezen op de meening, dat soortgelijke maatregelen tot het inleveren van groote coupures der bankbiljetten, als bijv. in Nederland werden genomen, ook in België zouden kunnen voorkomen. Zoo stegen de inlagen bij de „Caisse générale d'épargne“ van 1940 tot einde 1942 slechts van 11.543 op 12.799 miljoen frs. In 1943 volgde hierop een stijging tot 16.097 miljoen frs., terwijl het saldo aan het einde van het eerste halfjaar van 1944 17.700 miljoen frs. beliep. De bankdeposito's liepen eveneens sterk op, waarbij het uit een oogpunt van binding der koopkracht van belang is op te merken, dat de direct opvraagbare één maands deposito's minder sterk stegen dan die langeren opzeggingstermijn.

Het is echter moeilijk van de situatie t.a.v. de zwevende koopkracht in België een indruk te krijgen. Wel werden in 1940 een prijs- en loonstop ingevoerd, op het einde van 10 Mei 1940. Het is echter bekend, dat op beide regelingen vele uitzonderingen zijn gemaakt, vooral op het gebied van prijzen van landbouwproducten ⁴⁾ en industrieele eindproducten.

Dit wordt geïllustreerd door onderstaande cijfers.

Indexcijfers. Gemiddelde 1936—1938 = 100.

Gem. per maand	tarwe	rogge	suiker	ruw ijzer
1939	99,03	77,79	113,31	95,68
1940	127,97	140,47	161,04	158,86
1941	148,45	173,53	212,56	172,91
1942	163,80	195,69	237,78	172,91
1943	163,16	194,90	237,78	172,91

Hierbij aansluitend laten wij nog enkele prijzen van belangrijke verbruiksgoederen volgen.

In frs.

Waren	Juni 1941	Juni 1942	Juni 1943	Juni 1944
Aardappelen (100 kg)	150	125	140	135
volle melk (l.)	1,90	2,40	2,40	2,40
fabrieksboter (kg) ..	34	44	44	44
azijn (l.)	2,40	2,40	6,30	6,50
margarine (kg)	11,20	13,25	27	40
zeep (kg)	3,75	8	8	8

Blijkens een mededeeling in „Europa-Kabel“ van 11 Augustus jl., is thans ook een koersstop ingevoerd, waarbij als maximum-koersen zullen gelden de koersen, die op de beurzen van Brussel en Antwerpen op 31 Juli jl. werden bereikt. Ter vergelijking geven wij de cijfers over den loop der aandeelenkoersen, welker beweging tevens een verklaring van de invoering van den koersstop inhoudt.

	Aandeelen koersen	Februari 1944	Aandeelen koersen
Gem. 1940	69,0	Februari 1944	231
„ 1941	182,3	Mel 1944	254
„ 1942	237,8	Juni 1944	260
„ 1943	239,5	Juli 1944	277

⁴⁾ Men vgl. den eerder beschreven gang van zaken t.a.v. de steenkolenprijzen.

**OVERHEIDSMAATREGELEN OP
ECONOMISCH GEBIED**

ALGEMEEN, HANDEL EN NIJVERHEID.

Ambacht. Aanwijzing van diploma's voor vakbekwaamheid in het smids-, loodgieters- en fittersbedrijf. (E.V. 1944, No. 26; blz. 673).

Arbeidszaken. Beschikking van den Gemachtigde voor den Arbeid inzake het toekennen van premien aan werknemers voor het voorstellen van bruikbare verbeteringen van de werkmethode of organisatie van het bedrijf. Afkondiging van zgn. leerlingstelsels voor de metaalindustrie en de houtindustrie. Wijziging van de vacantieregeling voor het bouwbedrijf, waarbij de waarde van de zgn. vacantiebonnen wordt verhoogd en het maximum aantal hiervan uit te reiken in één boekjaar door eenzelfde werkgever op 48 wordt gesteld; aansluiting hierbij wordt verkregen door een wijziging van de vacantieregeling voor werknemers bij zgn. weermachtsbouwwerken. Wijziging van de loonregeling voor het loodgieters- en fittersbedrijf met betrekking tot de vacantieregeling. Regeling van den Gemachtigde voor den Arbeid van tijd- en tariefloonen bij het rooien van aardappelen, suiker- en voederbieten en het plukken van fruit in de provincie Gelderland. Nadere bepaling van den Gemachtigde voor den Arbeid inzake loon- en salarissenormen. Wijziging van de regeling inzake uitbetaling van vacantedagen. (E.V. 1944, Nos 23, 24, 25 en 26; blz. 586, 616, 643, 647, 650, 665 en 667).

Distributie. Opheffing van eenige distributiekeringen in de provincie Utrecht, Zuid-Holland en Zeeland. Aanwijzing van paarcolliers als zgn. distributiegoed. Regeling van de distributie van hoefbeslag. (E.V. 1944, No. 23; blz. 586 en 597).

MAANDCIJFERS

GECOMBINEERDE MAANDSTAAT VAN DE VIER NEDERLANDSCHE GROOTE BANKEN EN VAN HET NEDERLANDSCHE BEDRIJF DER NEDERLANDSCHE HANDEL-MAATSCHAPPIJ.

(In millioenen guldens)	Nederl. Banken		Nederl. Banken en Ned. Handel-Mij.	
	30 Juni 1944	31 Juli 1944	30 Juni 1944	31 Juli 1944
Activa:				
Kas, kassiers en daggeldleeningen	237	147	284	173
Ned. schatkistpapier	1275	1372	1503	1622
	1512	1519	1787	1795
Ander overheidspapier	17	15	22	20
Wissels	2	1	8	8
Bankiers in binnen- en buitenland	66	65	88	88
Prolong. en voorsch. op effecten..	26	27	37	38
	111	108	155	154
Debiteuren	122	122	156	157
Effecten en syndicaten	11	11	18	18
Deelnemingen (incl. voorschotten)	11	11	23	23
	144	144	197	198
Gebouwen	13	13	16	16
Diverse reken. (incl. overl. posten)	1	—	1	—
Belegde bestemmingsreserven	1	1	1	1
Effecten leendepôt	13	5	13	5
	1795	1790	2170	2169
Passiva:				
Crediteuren	1372	1348	1660	1637
Wissels	—	—	—	—
Deposito's op termijn	129	155	159	189
Kassiers en genom. daggeldleeningen	—	—	—	—
Diverse rekeningen	37	38	42	42
Bestemmingsreserven	1	1	1	1
Effecten leendepôt	13	5	13	5
	1552	1547	1875	1874
Aandeelenkapitaal	170	170	210	210
Reserve	73	73	85	85
	1795	1790	2170	2169

Tabak. Nadere regelingen inzake teelt en fermentatie van tabak. (E.V. 1944, No. 22; blz. 572).

Zuivel. Regeling inzake het verlenen van een toeslag in verband met de gestegen aanvoervrachtkosten bij melklevering door veehouders aan zuivelfabrieken. (E.V. 1944, No. 21; blz. 549).

STATISTIEKEN

GEZAMENLIJKE STATEN VAN DE NATIONALE BANK VAN BELGIË EN VAN DE EMISSIEBANK TE BRUSSEL.
(in mill. Francs)

Data	Goud, specie, deviezen en Reichskreditkassen	Crediet a. h. particuliere bedrijfsleven	Crediet a. d. Staat en openbare lichamen	Overheidsfondsen	Circulatie	Postcheque-ambt	Rekening-Courant
17 Aug. '44	89.995	241	22.077	2.000	98.956	8.323	6.197
10 " '44	89.615	236	22.310	1.944	98.733	8.430	6.106
3 " '44	89.172	270	21.814	1.904	98.307	8.277	5.737
27 Juli '44	88.247	291	21.112	1.908	96.871	8.230	5.617
20 " '44	88.596	254	20.961	1.824	97.023	8.146	5.623
8 Mei '40	23.609	5.394	595	1.480	29.806	—	990

DE NEDERLANDSCHE BANK.
(Voornaamste posten in duizenden guldens)

Data	Munt, muntmateriaal en deviezen ¹⁾	Binnenl. wissels open marktpapier, beleeningen, voorschotten a/h Rijk en diverse rekeningen ¹⁾	Totaal activa	Totaal opeisb. schulden
28 Aug. '44	4.853.001	144.847	5.081.716	4.888.773
21 " '44	4.817.243	140.052	5.051.654	4.851.576
14 " '44	4.768.128	142.586	4.995.396	4.806.747
7 " '44	4.786.097	137.592	5.008.405	4.822.325
31 Juli '44	4.766.198	145.208	4.996.266	4.813.886
24 " '44	4.720.753	155.024	5.962.842	4.780.228
17 " '44	4.758.109	159.191	5.002.364	4.812.741
6 Mei '40	1.173.319	248.256	1.474.306	1.424.016

Data	Bankbiljetten in omloop	Saldi in R/C	Bankassig-natiën en diverse rekeningen	Saldo Rijk R/C (D/C)	Schatkist-papier rechtstr. ondergebracht
28 Aug. '44	4.473.615	415.106	70.040	C. 101.170	—
21 " '44	4.445.552	406.022	67.033	C. 112.046	—
14 " '44	4.427.418	379.321	65.596	C. 104.875	—
7 " '44	4.418.461	403.845	63.138	C. 117.617	—
31 Juli '44	4.414.777	398.541	60.003	C. 99.293	—
24 " '44	4.386.988	393.083	57.828	C. 114.713	—
17 " '44	4.375.133	446.538	57.817	C. 144.318	—
6 Mei '40	1.158.613	355.174	40.230	C. 22.962	—

¹⁾ Ingevolge de verordening 58/1943 (dd. 26 Juni) zijn de posten „Correspondenten in het buitenland" en „Buitenlandse betaalmiddelen (excl. pasmunt)", voorheen begrepen in de „Diverse rekeningen", van 5 Juli 1943 af opgenomen onder de buitenlandse portefeuille, in onzen staat samengevat als „deviezen".

◆ Vacatures ◆

Bij industriële onderneming wordt een **ADMINISTRATIEVE ASSISTENT** gevraagd. Vereischten alg. ontw. en het bezit van diploma M.O. Boekhouden. Brieven met opgave van practijk-ervaring en verlangd salaris te richten onder lett. T.R.S. aan Nijgh & van Ditmar, Rotterdam.

◆ Beschikbare krachten ◆

Jong juriste, 24 jaar, zag zich gaarne geplaatst te Amsterdam bij bank of grootbedrijf voor nu of later als

[SECRETARESSE,

correspondente of anderszins. Genegen naar het buitenland te gaan. Diploma Gymnasium, Merc. Eng., Steno Ned., Duitsch, 3 jaar kantooreervaring, alg. ontw. Brieven onder No. 167 Bureau v. d. blad, postbus 42, Schiedam.

Alfabetische Index Overheidsmaatregelen op economisch gebied

(Zie voor den alfabetischen index Overheidsmaatregelen in 1943 het Jaarregister 1943, laatste bladzijde)

	Blz.		Blz.		Blz.
Administratieplicht	27, 55, 123, 383	Industrie	27, 55, 123, 163, 283, 299, 383, 398	Suikerbleten e. d.	41, 97
Advertenties	283	Inlevering puntdraad en gladde draad	135	Surrogaten	97, 237, 285
Afval	123	Kamers van Koophandel	40	Tabak	40, 96, 135, 237, 385, 449
Algemeen Vestigingsverbod	55	Kinderbijslagwet	123, 299	Telefoonverbindingen	284
Ambacht	27, 161, 251, 449	Kleinhandel	251	Textiel	40, 96, 177
Arbeidszaken	27, 55, 123, 161, 298, 383, 398, 449	Kweekersbesluit	299	Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek	41
Bank- en Credietwezen	41, 313	Landbouw	41, 97, 125, 237, 284, 299, 313, 385, 398	Tuinbouw	41, 313, 385
Belastingzaken	41, 111, 163, 237, 285, 337	Merken	283, 299	Turf	96
Betalingsverkeer met het buitenland	27	Monopolieproducten	55, 123, 285, 398	Vee	41, 97, 135, 237, 285, 313, 385, 399
Bouwnijverheid	123, 251, 283	Motorbrandstof	163, 285	Veevoeder	41, 97
Buitenlandse handel	123	Non-ferrometalen	123, 299	Vereveningsheffing	125
Deviezenbescherming	398	Omzetbelasting	41, 97, 313	Verpakkingsvoorschriften	96
Distributie	449	Opheffing Centrales	40	Vervoer	111, 163, 285
Duitsche orders	283	Organisatie Bedrijfsleven	27, 83, 123, 163, 283, 299, 383, 398	Verzekering	96, 125, 284
Financiering Rijksbureaux	398	Papier	398	Vestigingswet Kleinbedrijf	41, 125, 177, 236
Geneesmiddelen	299	Persgas	337	Visscherij	41, 285, 313, 385, 399
Groenten en fruit	96, 313	Pluimvee	41, 135, 237, 285	Vlas	41, 97, 163, 313
Grondkamers	237, 284, 313, 398	Prijsregelingen	40, 83, 125, 163, 284, 337, 383, 398	Voedselvoorziening	97, 135, 285, 299, 385, 399
Grondstoffenbesparing en bedrijfsratio-nalisatie	161	Rentepcil	337	Volkstuinen	125, 237
Handel	27, 55, 123, 162, 236, 283, 383, 398	Scheidsgerecht Voedselvoorziening	41	IJzer en Staal	125, 177, 284, 337, 385, 398
Heffingen	41, 55, 123, 162, 236, 283, 383, 398	Sierteelt	41, 97, 135, 237	Zaden	41, 97
Hooi en stroo	284, 299	Sociale voorzieningen	125, 177	Zuivel	41, 97, 163, 449
Hout	398	Steunverleening aan stilgelegde bedrijven	40, 55, 125, 385, 398		
Huurprijzen van nieuwbouw	162				
In- en Uitvoer	26, 383				

Zoojuist verschenen:

Een economisch-statistisch onderzoek naar de chemische industrie in Nederland

door

Dr. P. S. PELS

Publicatie No. 37 van het Nederlandsch Economisch Instituut

PRIJS f 3.65*

(Prijs voor donateurs en leden van het Nederl. Econ. Instituut f 2.75, te bestellen bij het N.E.I.)

Uitgave: De Erven F. Bohn N.V. — Haarlem

Dr. A. de Graaff

DE KOLENVOORZIENING VAN NEDERLAND

Publicatie No. 35 van het Nederlandsch Economisch Instituut

PRIJS f 5.50*

(Prijs voor donateurs en leden van het Ned. Econ. Instituut f 4.10; bestellen bij het N. E. I.)

Verkrijgbaar in den boekhandel

Uitgave: De Erven F. Bohn N.V. — Haarlem

De Scheepsbouwnijverheid in Nederland

door Ir. J. W. Bonebakker

Publicatie No. 16 van het Nederl. Econ. Instituut

Prijs f 1.55*

(Prijs voor donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut f 1.10; bestellen bij het N.E.I.)

Verkrijgbaar in den boekhandel.

Uitgave van De Erven F. Bohn N.V. — Haarlem

R. M. Dr. SOEMITRO
DJOJHADIKOESOEMO

Het volkscredietwezen in de depressie

Publicatie No. 34 van het Nederl. Economisch Instituut

Prijs f 5.50*

(Prijs v. donateurs en leden van het N.E.I. f 4.10; bestellen bij N.E.I.)

Verkrijgbaar in den boekhandel

UITGAVE: DE ERVEN F. BOHN N.V., HAARLEM

KONINKLIJKE NEDERLANDSCHE BOEKDRUKKERIJ H. A. M. ROELANTS, SCHIEDAM

Onze speciale afdeling: drukwerk voor contrôle en administratie levert alle voorkomend drukwerk op dit gebied, concurrerend, snel en accuraat. Uitgifte-apparaten in groote verscheidenheid van werkwijze en capaciteit naar de behoeften van elk bedrijf.

Tel. 69300 (3 lijnen) Onze terzake-kundige staf is te allen tijde voor gratis advies te Uwer beschikking.